

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/99

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

KÜRESEL BUNALIM, İKTİSAT POLİTİKALARI, YÖNTEMLERİ VE EĞİTİMİ

Ercan Uygur

Bu çalışma "KÜRESEL BUNALIM VE İKTİSAT EĞİTİMİ", başlığı ile Prof. Dr. Ercan UYGUR editörlüğünde hazırlanan ve 2011 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Kasım, 2012

KÜRESEL BUNALIM, İKTİSAT POLİTİKALARI, YÖNTEMLERİ VE EĞİTİMİ

*Ercan Uygur**

ÖZET

Bu yazı, 2008’de başlayan küresel bunalımla birlikte iktisatta ortaya çıkan bazı zayıflıkları, eksiklikleri ve kirlenmeleri açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda bunalımın öngörülmesiyle ilgili tartışmalar, kullanılan modeller, bunalımla birlikte uygulanan iktisat politikaları ve bunalımın iktisat eğitimi üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

1. GİRİŞ

2008’de başlayan küresel bunalım, iktisadı, iktisatçıları, iktisatta kullanılan yöntemleri, iktisat politikalarını ve elbette iktisat eğitimi birçok tartışmanın ve eleştirinin konusu haline getirdi. Bu eleştiriler/tartışmalar yeni değil elbette. Ancak bunalımla birlikte yoğunlaştılar ve öyle noktalara vardılar ki, bunalımın sorumlusu olarak iktisatçıların cezalandırılmasını isteyenler oldu.

Tepkiler önce basındaki yorumlarda ve köşe yazılarında görüldü. Örneğin The Times’da Kaletsky, bunalımın sorumlusu ve hatta suçlusu olarak akademik, kuramcı iktisatçıları gösteriyordu. Bu iktisatçılar genellikle Nobel gibi ödülleri alanlar veya alma hayali kuranlardı. Ekonomik yorumlar yapıp yatırım önerilerinde bulunanların sorumluluğu yoktu, çünkü bunlar akademik iktisatçıların kuramlarını ve modellerini temel alıyorlardı. Kaletsky (2009).

Businessweek’te Coy (2009), iktisatçıların Büyük Buhrandan bu yana yaşanan en büyük çöküntüyü öngöremediklerini, üstelik bir de sorunu çözme konusunda anlayamadıklarını ifade ediyordu. “İnsanlar merak ediyor; bu iktisatçılar ne işe yararlar?” Finans eğitimiyle ünlü Wharton School’un web sitesinde, felaket konusunda neden uyarı yapılmadığını, neden bir haber verilmediğini bu okulun finansçı öğretim üyelerine soruluyordu. Knowledge@Wharton (2009).

Akademik iktisatçılara yönelik kızgınlığın bir nedeni, belki de, 1998’de ABD’de LTCM (Long Term Capital Management) yatırım fonunun iflasıyla ilgilidir. LTCM’nin iki önemli ortağı, R. C. Merton ve M. Scholes, matematiksel finansçılar olarak bu alandaki katkıları için 1997’de Nobel ödülü aldılar. Ardından, bir yıl bile geçmeden, LTCM Eylül 1998’de iflas etti ve New York FED tarafından önemli sermaye akıtılarak kurtarıldı. Bunun ötesinde, LTCM’nin vergi kaçırmayla ilgili bir davada sanık olduğu da biliniyor. Bitmedi, Scholes’in de yer aldığı Platinum Grove adlı fon, son bunalımda yine darbe aldı.

Akademik iktisatçılara basında gösterilen kızgınlık ve yöneltilen ağır eleştiriler, belki de, bir yandan 2000’li yıllarda finansal sistemde daha fazla denetleme/ düzenleme isteyenlere karşı çıkan, diğer yandan finansal şirketlere ve hükümetlere danışmanlıklar yapan L. Summers ve M. Feldstein gibi iktisatçılarla ilgilidir. Bu kızgınlık, belki de, İzlanda hızla borç batağına doğru sürüklenirken, İzlanda Ticaret Odası’na herşeyin yolunda olduğunu raporlayan ve bu iyimser raporlar karşılığında yüksek ücretler alan F. Mishkin ve R. Portes ile ilgilidir. Ferguson (2010).

Britanya kraliçesi de iktisatçılara/finansçılara tepkilidir. Kraliçe, Kasım 2008’de Londra’da LSE’de katıldığı bir törende büyük bunalımı neden iktisatçıların/ finansçıların öngöremediğini kızgınlıkla sormuştur. Kraliçenin tepkisini anlamak gerekir; tahminlere göre bunalım nedeniyle kraliçe o dönemde servetinden 25 milyon sterlin kayba uğramıştır. Pierce (2008).

Değindiğimiz eleştirilerde, özellikle Neoklasik iktisadın “etkin piyasalar” ve “rasyonel beklentiler” gibi kavramlarına tepki olduğu görülüyor. Aşağıda belirttiğimiz gibi, bu ve benzeri kavramlara sıkıca sarılan akademik iktisatçılara yönelik eleştiriler elbette iktisadın kendi içinden de geldi. İlk tepki koyanlar arasında P. Krugman, R. J. Shiller, W. Buiter, B. DeLong’u belirtebiliriz. Türkiye’de de

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi SBF İktisat Bölümü, Emekli. Ercan.uygur@gmail.com

Neoklasik iktisada ve onun bazı kavramlarına tepki olduğunu, örneğin, Türkiye Ekonomi Kurumu'nun "Küresel Bunalım ve İktisat Eğitimi" sempozyumunda sunulan bildirimlerden anlıyoruz.

Küresel bunalım ve iktisat konusunda şu soruların öne çıktığını görüyoruz. İktisatçıların, 2008'de başlayan bunalımı öngörme konusunda nasıl bir zafiyetleri oldu? Bu bağlamda farklı yaklaşımlar ve yöntemler, özellikle son dönemde sıkça adı geçen genel denge modelleri nasıl değerlendirildi? Bunalım sırasında ve sonrasında iktisat politikaları nasıl etkilendi, etkileniyor? Bunalım iktisat eğitimini etkiledi mi? İktisat eğitimiyle ilgili hangi öneriler var?

Bu yazının amacı bu sorulara cevap vermeye çalışmaktır. Bu çerçevede, Bölüm 2'de bunalımın öngörülmesiyle ilgili tartışmalar ele alınmaktadır. Burada, bunalımın genel olarak neden öngörülemediği buna karşılık bazı iktisatçıların bunalımı hangi yaklaşım içinde öngörebildiği açıklanmaktadır. Burada ayrıca "iktisatçının bunalım öngörüsü yapması gerekmez" görüşü de ele alınmaktadır.

Bölüm 3'te yine öngörüler bu kez küresel düzeyde öngörü yapan IMF ve OECD gibi kurumlar ve bunların kullandıkları modeller çerçevesinde ele alınmaktadır. IMF'nin benzetim incelemeleri için kullandığı modeller yanında fon akımı modelleri de burada kısaca irdelenmektedir.

Bölüm 4, bunalımla birlikte tartışılan ve uygulanan iktisat politikalarını, özellikle para politikasını değerlendirmektedir. Burada para politikasında miktar gevşemesi ve etkileri üzerinde durulmaktadır. Bölüm 5 bunalımın iktisat eğitimindeki etkilerini ele almaktadır. Bölüm 6 yazının sonuç bölümüdür.

2. BUNALIM ÖNGÖRÜSÜ: ELEŞTİRİLER VE TEPKİLER

Küresel bunalımın öngörülmesiyle ilgili tartışmalara baktığımızda, başlıca üç farklı görüş ortaya çıkıyor.

1) Ağırlıklı görüş, bunalımın iktisatçıların tarafından genel olarak öngörülemediği yönünde. Bu bağlamda eleştirilerin özellikle belli varsayımlara dayalı modelleriyle öne çıkan Neoklasik yaklaşıma yöneldiğini belirtelim. "Bunalım neden öngörülemedi?", "Bunalımı öngörmek için kullanılabilecek yöntemler ve modeller mi yetersizdi?" gibi sorulara yanıtlar arandı, aranıyor.

2) Başka bir görüş, bunalımın bazı iktisatçıların ve yaklaşımlar tarafından öngörüldüğünü, ancak bu öngörülerin yeterince dikkate alınmadığını, hatta bunların gözardı edildiğini dile getirmekte.

3) Tümüyle farklı ve ilk okuduğunda insanı şaşırtan bir görüş ise, iktisatçıların bunalım öngörüsü yapmaları gerekmediğini, öngörü yapmanın anlamlı olmadığını, çünkü böyle bir öngörüyle bunalımın ancak öne çekileceğini ifade ediyor. Bu şaşırtıcı görüş, tahmin edilebileceği gibi, kendilerine "öngöremediler" eleştirisi yöneltilen Neoklasik yaklaşımı temel alanlardan geliyor.

Bu görüşleri, bunları ileri süren iktisatçıların ifadeleriyle birlikte kısaca ele alalım.

2.1 İktisatçıların Bunalımı Neden Öngöremedi?

Bu soru bağlamında Krugman (2009) Neoklasik iktisada sert tepki gösteriyor ve şöyle diyor: Yaklaşmakta olan bunalımı az sayıda [Neoklasik olmayan] iktisatçı gördü, fakat bu öngörü başarısızlığı iktisadın önde gelen sorunu değildi. Daha önemli sorun, piyasa ekonomisinin felaket getiren olası başarısızlıklarını iktisatçıların görememesiydi. Bunalımı öngören az sayıda iktisatçı arasında örneğin R. Shiller vardı.

Buna karşılık Krugman, Neoklasik iktisatçıların ifade ettiği "bu bunalımı kimse öngöremezdi" biçimindeki söylemlerine karşı çıkıyor ve öngörü başarısızlığını aynı yaklaşımın "ekonomide şişkinlik (bubble) olmaz" inancıyla açıklıyor. Neoklasik yaklaşımın bu inancının temelinde ise "etkin piyasalar" kavramına olan inançları yatıyor.

Özellikle ABD konut piyasasındaki şişkinliği vurgulayan ve bu şişkinliğin patlayabileceğini 2000'lerin başlarından itibaren ifade eden Shiller (2009) de benzer bir saptama yapıyor: İktisatçıların 2008'deki finansal bunalımı öngörmekteki başarısızlığı geniş ölçüde kullandıkları kusurlu modellerle ilgilidir. Gerçek ekonomiyi yansıtan modellerin olmayışı nedeniyle iktisat politikasını oluşturanlar ve merkez bankaları zamanında uyarılamadılar.

Shiller, finansal bunalımın konut, hisse senedi, enerji ve emtia piyasalarındaki spekülasyon şifkinliklerden kaynaklandığını belirtiyor. Ayrıca şöyle bir döngü açıklıyor: Yükselen spekülasyon fiyatlar iyimserliği teşvik ediyor, bu daha fazla satın alma cesareti getiriyor ve böylece spekülasyon fiyatlar daha da şifliyor. Bu döngünün sonunda da çöküntü oluşuyor. Belirtelim, Shiller'in belirttiği bu döngü Minsky'nin giderek daha popüler hale gelen "finansal bunalımlar" döngüsünü hatırlatıyor.

Buiter (2009), bunalım bağlamında makroiktisadi ve para iktisadını değerlendiren yazısında şu saptamayı yapıyor. Standart [Neoklasik varsayımlara dayalı] makroiktisat teorisi bunalımı öngörmekte yardımcı olamadığı gibi, bunalımı anlamaya ve çözüm önermeye de yardımcı olmadı. Hem Yeni Klasik, hem Yeni Keynesyen "tam piyasa" varsayimli makroiktisat teorileri borç ödeyememe ve likidite darlığı gibi konularda sorulara cevap vermeye olanak vermediler, hatta bu konularda soru sorulmasına olanak vermediler.

R. E. Lucas, E. Prescott, T. Sargent ve R. Barro gibi Yeni Klasik iktisatçıların ve M. Woodford gibi Yeni Keynesyenlerin geliştirdiği kuramsal modellere ağır eleştiriler yönelten Buiter, bu modellerle 1970'lerden bu yana Anglo-Amerikan üniversitelerinde verilen makroiktisat ve para iktisadi derslerinin makro gelişmeleri ve politikaları açıklayan ciddi araştırmaları engellediğini söylüyor. Buiter'e göre Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen modellerde, etkin piyasalar hipotezi en kuvvetli biçimiyle yer alıyor ve varlık piyasalarındaki gerçek gelişmeler açıklanamıyor. Daha ilginç, etkin piyasalar hipotezini içeren bu soyut modeller merkezi olmayan piyasa ekonomileri için değil, merkezi planlı ekonomiler için geçerli olabilirler.

Bu çerçevede; doğrusal olmayan olasal (stochastic) dinamik modeller, deterministik bir trend ve durağan durum etrafında doğrusal hale getiriliyor, Bu modeller, deterministik durağan durum (steady state) etrafında varsayılan küçük rassal (random) terimlerle daha da sınırlanıyor. Böylece merkez bankalarının kullandığı dinamik olasal genel denge (DSGE: dynamic stochastic general equilibrium) modellerinde genel patikadan sapmayı yansıtan çözümler dikkate alınmıyor. Geriye mutlaka dengeye dönen V şeklindeki durgunluklar kalıyor.

Bunalımın öngörülememesini yine Neoklasik iktisadın bazı varsayımlarına dayandıran DeLong (2011), bunalımı anlayabilmek ve öngörebilmek için daha az sayıda etkin piyasalar kuramcısı, daha az sayıda genel denge iş döngüsü kuramcısı, daha az model oluşturan iktisatçı, ancak daha fazla eski türden Keynesyen ve parasalcı iktisatçıya ve iktisat tarihçisine gerek olduğunu söylüyor.

Yukarıda da adını belirttiğimiz IMF'nin eski Araştırma Bölümü Başkanı Rajan, "İktisatçılar neden bunalımın farkına varamadı?" başlıklı makalesinde iktisatçıları bir başka yönden eleştiriyor. Bir söylediği, sistemin, iktisatçılara, ekonomik sorunlar ve çalkantılar karşısında suskun kalmak, tepki vermemek üzere bir anlamda rüşvet vermesi. Rajan (2011, s. 2). Rüşvet, iktisatçıların özellikle finansal şirketlerde değişik kapasitelerde görev almasıyla, danışmanlık yapmasıyla ilgilidir.

Ancak Rajan (2011) iktisatçıların bu konudaki genel başarısızlığını üç nedene bağlıyor. Birincisi "fazla ihtisaslaşma"; iktisatçılar artık birbirinden ayrılmış dar kapsamlı konularda çalışıp araştırıyorlar ve diğer konulara ilgi göstermiyorlar. Yayın yapabilmek için böyle bir daralma ve ayrışma yaşıyor. Halbuki bunalımı öngörebilmek için iktisadın ve finansın, hatta diğer bilim dallarının değişik konularını izleyebilmek gerekir.

İkinci bir başarısızlık nedeni öngörebilmenin zorluğu ve iktisatçıların, bu zorluğun farkında olarak, bu konuda çekingen davranmalarıdır. Asıl zor olan da ekonomik değişkenlerdeki dönüş noktalarını kestirebilmektir, çünkü bu noktalarda artık değişkenler arasındaki önceki ilişkiler geçerli değildir. İktisatçılar, öngörü yapmanın önemli bir itibar riski taşıdığını düşünüyorlar.

Üçüncü bir neden iktisatçıların kendilerini gerçek dünyadan soyutlamalarıdır. Gerçek dünyanın karmaşıklığı ve kısa dönemdeki ekonomik çalkantıları açıklamanın zorluğu, öngörmenin de zorluğu ile birleşince iktisatçılar gerçek ekonomideki gelişmelere uzak duruyorlar.

2.2 Bunalımı Öngören İktisatçılar ve Modeller Var

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kamuoyunda, politika oluşturan ilgililerde ve akademik iktisatçılar arasında genel olarak "bunalımı kimseler öngöremedi" kanısı vardır, yaygındır. Ancak biliyoruz ki, bu

algılama doğru bilgilere dayanmıyor. Örneğin N. Roubini ve R. Shiller gibi bilinen iktisatçılar bir bunalımın gelmekte olduğunu öngördüler ve bu konuda uyarılar da yaptılar.

Bezemer (2009), bu noktadan yola çıkarak bunalımın öngörülmesiyle ilgili geniş bir tarama yapmış ve sonuçlarını irdelemiştir. Yazarın ulaştığı bir sonuç şu; “bunalımı kimseler öngöremedi” düşüncesi gerçekten yaygın, ancak bu düşünce ile bazı iktisatçılara haksızlık yapıyor. Çünkü, yaptığı tarama sonrasında görüyor ki, bunalımın gelmekte olduğunu söyleyen, ABD’den başlayarak hangi kanallarla genişleyeceğini açıklayan iktisatçılar ve bu iktisatçıların çalışmaları var.

Bezemer, bu tarama sonrasında, yaklaşmakta olan bunalımı bilimsel bir çerçevede inceleyen, reel ekonomi üzerindeki etkisini açıklayan, bunalım öngörüsünü genel okuyucuya sunan ve öngörüsünün zaman boyutu olan, yani hangi sürede bunalım olabileceğini de açıkça ifade eden 12 iktisatçıyı öne çıkarıyor.¹

Bu 12 iktisatçının bunalımı açıklamakta ve öngörmekte kullandıkları yaklaşımda ve modellerde önemli ortak noktalar var.

(a) Bu iktisatçıların yaklaşım ve modelleri neoklasik varsayımlara dayanmıyor.

(b) Bu modellerde ekonomideki kredi miktarı, borç oranı ve finansal varlıklar önemlidir ve değişik kesimler/ sektörler arasındaki fon akımları açıkça görülebilir.

(c) Bu bakımdan bu modellere “fon akımı modelleri” demek doğru olur.

(d) Fon akımı modellerinde stok ve akım tutarlılığı önemlidir, dolayısıyla bu modellerde mal, servet ve borç stokları da mutlaka yer alır.

(e) Fon akımı modellerinde, beklemeyle yansıyan bir belirsizlik vardır ve bu belirsizlik altında ekonomik birimlerin optimizasyon yapmaları gerekmez. Ancak bu modellerde birimlerin davranışları makro-özdeşlikler çerçevesinde sınırlanmaktadır.

(f) Fon akımı modellerinde servet ve borç stokları bankaların, şirketlerin ve hanehalklarının bilançolarını ve ekonomik faaliyetlerini etkiler. Finansal bilançolara ve ekonominin para/finans yönüne yapılan bu vurgulama fon akımı modellerini girdi-çıkıttı modellerinden de ayırır.

(g) Ekonomide oluşan bir şişkinliğin (bubble) sürdürülebilir olup olmadığı, bu modeller yoluyla, reel ekonominin borç servisi yapma gücüyle anlaşılabilir. Borç servisinde zorlanan ekonomi sürdürülebilir değildir. Böyle bir ekonomide varlık fiyatları bir süre artabilir, ancak bu artış borç servisi için yeterli değildir.

(h) Ekonomik birimlerin davranışlarını neoklasik varsayımlara ve birimlerin optimizasyonuna dayandıran, diğer yandan fon akımlarını, borçları, serveti ve finansal ilişkileri içermeyen veya çok az içeren modellere Bezemer “denge modelleri” diyor.

(i) Hemen tüm ülkelerde ve tüm uluslararası kuruluşlarda öngörü ve benzetim (simulation) deneyleri yapmak için kullanılan modeller genellikle bu “denge modelleri”dir.

(j) Denge modelleri reel kesim ve ekonomik birimlerin davranışları konusunda ayrıntılı bilgi verir, ancak finansal dengesizlikler nedeniyle ortaya çıkan hızlı dönüşleri yakalayamaz.

(k) Denge modellerinde optimizasyon problemi çözümü model sonucunu belirler. Halbuki fon akımları modellerinde kesimlerarası tam finansal akımlar sonucu belirler. Örneğin, şirketler ve hanehalklarının olduğu fon akımı modellerinde mutlaka dış kesim ve hükümet/devlet kesimi de vardır. Bu özdeşlik nedeniyle; kamu kesimi açığı olmadığı halde cari açık varsa ekonomik büyümenin özel kesim borçlanmasına dayanması, borçlanma üzerinden olması kaçınılmazdır. Bu sonuç denge modellerinde yoktur.

¹ Bu 12 iktisatçıdan bazıları şunlardır: Dean Baker (ABD, Center for Economic and Policy Research), Wynne Godley (ABD, Levy Economics Institute of Bard College), Fred Harrison (İngiltere, İktisatçı), Michael Hudson (ABD, University of Missouri), Stephen Keen (Avustralya, University of Western Sydney), Nouriel Roubini (ABD, New York University), Robert Shiller (ABD, Yale University).

(I) Denge modellerinde, birimlerin optimizasyon kararları ile ortaya çıkan davranışsal denklemler öngörülerini önemli ölçüde belirler. Fon akımı modellerinde ise denklemlerde kesimlerarası işlemleri belirleyen akımlar ve bilançoları belirleyen stoklar vardır.

Aşağıda Bölüm 3, öngörü yapmakta kullanılan fon akımı modelleri, Neoklasik varsayımlara dayalı denge modelleri ve Bezemer'in sözünü etmediği, daha yeni olan DSGE (dinamik olasal genel denge) modelleri konusunda açıklamalar içermektedir.

Bezemer, bunalımı öngörenler arasında bir iktisatçıya değinmiyor. Bu iktisatçı daha önce de sözünü ettiğimiz Rajan'dır. Rajan, 2005'te ABD'de Kansas City FED'in para politikası toplantısında yaptığı bir sunumda, hem ABD'de hem küresel ölçekte yaşanan finansal genişlemenin, zayıflamanın ve denetim eksikliğinin bir bunalım riskini arttırdığına dikkate çekiyor. Rajan (2005). Ancak sonuçta Larry Summers gibi bazı iktisatçıların tepkisini çekiyor.

2.3 İktisadın/İktisatçının Bunalım Öngörüsü Yapması Gerekmez

İktisadın ve iktisatçıların bunalımı öngörmesi gerekmediğini ifade edenler Neoklasik yaklaşımı, etkin piyasaları ve rasyonel beklentileri tavizsiz savunanlar olmuştur. Bunlar arasında J. H. Cochrane, D. Levine, G. Saint-Paul ve Nobel ödüllü G. Lucas'ı belirtebiliriz.

Krugman'ın (2009) eleştirisine ağır ifadelerle karşılık veren Cochrane (2009, s. 2) şöyle diyor: Bunalımı öngöremediğimizi söylemek eğlenceli, ama etkin piyasalar hipotezi zaten piyasaların nereye gittiğini kimselerin bilemiyor/öngöremiyor olmasını ifade eder. ... Taraftarları bunalımı öngöremediler diye etkin finans piyasaları hipotezini itibarsızlaştırmaya çalışmak anlamsızdır.

Yine Krugman'ın (2009) eleştirisine alaycı ifadelerle karşılık veren Levine (2009, s. 1) şunları söylüyor: Öngörme başarısızlığı iktisadın sorunu değildir; bunalımı öngörmemiz gerektiğini söyleyenlerin sorunudur. Bizim modellerimiz yalnızca bunalımı öngörmekte başarısız değiller, onlarla zaten öngörü yapamayacağımızı da söylerler. Rasyonel beklentiler modelleriyle bunalımı öngöremeyişimiz bizim kuramımızın onaylandığını, doğruluğunu gösterir. ... Elbette bazıları bunalımı öngördüler. Ancak bu gibi öngörüler, şans eseri olmadıklarında veya sonuçları her koşulda tekrarlanabilir olduğunda anlamlıdır.

Saint-Paul (2009) ise şu görüşte;

(i) Bunalımları öngörmek iktisatçıların işi, görevi değildir. Çünkü bunalımlar genel gidişatı yansıtmaz, nadiren görülen olaylardır. Doktorlar da Aids, Deli Dana, Domuz Gribi gibi tıbbi bunalımları öngöremediler, ancak doktorların yetersiz ve işe yaramaz olduğunu söyleyen olmadı.

(ii) Doğası gereği, bunalım zaten öngörülemmez. Örneğin, bir makroekonomik model bunalımın iki sene sonra olacağını öngörse, bunu dikkate alanlar bunalımın hemen çıkmasına neden olur ve model kendi kendini yanlışlamış olur. Bu, fiziki bir olayı öngörmekle sosyal bir olayı öngörmeyi karıştırmak olur, ikisi çok farklıdır. Çünkü geleceğe yönelik inançlar ve beklentiler o geleceği etkiler.

(iii) Bunalımın öngörülemediğini bir yetersizlik olarak alıp sonra da matematiksel modellemeyi eleştirmek de bir çelişkidir. Öngörü becerisini matematiksel yöntemler ve modeller dışında nasıl arttırabiliriz ki? Hem öngörünün başarısız olduğunu, hem de matematiksel model kullanımının fazla olduğunu söylemek tutarlı değildir. Öngörme işlemi, nicel bir uygulamadır, bir tekniğe dayanmalıdır.

(iv) Makro düzeyde ekonominin işleyişini anlamak çok zordur, çünkü inançların, beklentilerin kurumların ağırlığı vardır.

(v) Özet olarak, iktisat zaten mütevazı bir bilim dalıdır.

Neoklasik iktisat eleştirilerine karşılık veren Nobel ödüllü Lucas (2009) da benzer ifadeler kullanıyor: 2008 finansal bunalımını öngöremediğimiz veya engelleyemediğimiz için iktisatçılarla ilgili yaygın hayal kırıklığı var. ... Makroiktisatçılar değersiz, hatta zararlı matematiksel modellerle eğitilmiş kayıp bir kuşak olarak ve bu eğitimle anlamlı iktisat politikaları yürütemeyen iktisatçılar olarak karikatürize ediliyorlar. Bu çok saçma ve daha geniş soruları düşünmek bakımından bir yararı yok.

Lucas devam ediyor: Varlık fiyatlarında ani düşüşleri öngören modellere şimdi veya hiçbir zaman sahip olamayız. Bu, 40 yıldır, Fama'nın etkin piyasalar hipotezi ile biliniyor.... Eğer bir iktisatçı finansal bunalımı bir hafta önceden öngörebilen bir formüle sahip ise, bu formül genel bilginin bir parçası olacak ve fiyatlar bir hafta önceden düşecektir. Etkin piyasalar hipotezinden, politika oluşturma bakımından çıkaracağımız en önemli ders şudur; bunalımlarla ve durgunluklarla başetmek üzere şişkinlikleri tanıyıp bulacak merkez bankacılar ve kural koyucular bulmaya çalışmak nafiledir.

F. Mishkin 2007 yazında, likidite sorunları ve bunalım işaretleri zaten ortada iken, Kansas City FED'in düzenlediği para politikası toplantısında bir sunum yapıyor. Bu sunumda ABD FED'in FRB/US ekonometrik modelinden bazı benzetim (simulation) sonuçları gösteriyor. Mishkin (2007, s. 390-394). Mishkin'in bir benzetim sonucuna göre, FED Taylor kuralı yerine optimum para politikası uyguladığında; ev fiyatları iki yılda %20 düşse bile, GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) baz senaryoya göre ancak %0.25 gerileyecek, işsizlik de %0.1 artacaktır. Optimum para politikasında FED ev fiyatlarındaki düşmeye hızla karşılık verecek, politika faizini %1 (100 baz puan) indirecektir.

Sonraki gelişmeler şöyledir; ABD'de ev fiyatları gerçekten düşmüş, FED politika faizini hızla %5,25'ten %0.25'e 500 baz puan düşürmüş, ancak büyüme hızla %2'lerden -%3'lere inmiş, işsizlik ise %5'lerden %10'lara çıkmıştır. Mishkin'in varsaydığından çok daha hızla inen faize karşılık, Mishkin'in öngörülleri çok iyimser kalmıştır.

Derinleşen bunalımı öngörmeyen Mishkin'i Lucas (2009) şöyle savunuyor; FRB/US modeliyle yapılan öngörüler ve benzetimler bir bunalım olacağı değil, olmayacağı koşulu üzerine oturtulmuştur. Lehman Brothers çöküntüsüne kadar da ekonomideki durgunluk öngörülebilir, makul ve tipik ölçülerdedir. ... Bernanke ve Mishkin ana akım iktisadi içinde dinamik modeller oluşturup bunlarla yapılabilecek öngörülleri yaptılar.

Yani daha iyisini isteme hakkımız yok, ne veriliyorsa kabul edeceğiz. Bu açıklamaların bir bölümü inanılmaz geliyor, ama Neoklasik yaklaşımı daha iyi anlamamıza katkı sağlıyorlar.

3. ÖNGÖRÜLER VE MODELLER

Bunalımın başladığı ABD'de, AB'de ve diğer birçok gelişmiş ülkede yapılan resmi ve akademik öngörüler, bunalımı genellikle önceden haber veremediler. Bu öngörüler ve onların eşliğinde gelen değerlendirmeler, daha sonraki gelişmelere bakıldığında çok iyimserdi.

Ülkeler ve bölgeler yanında tüm dünya ekonomisi için öngörüler yayınlayan IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar da bunalım öncesinde aydınlatıcı ve uyarıcı bilgiler veremediler. Örneğin, IMF'nin World Economic Outlook yayınında 2007 başı ile 2008 ortasındaki bunalım işaretlerinin belirginleştiği dönemde yapılan değerlendirmelerde, küresel büyümede olağan bir yavaşlama olabileceği, ancak büyüme ivmesinin süreceği belirtiliyor. Benzer ifadeler OECD'nin Economic Outlook yayınında da yer alıyor.

3.1 IMF ve OECD Öngörülleri

IMF öngörülerine daha somut olarak bakalım. Aşağıda Tablo 1'de IMF'nin dünya ekonomisi, gelişmiş ülkeler, ABD ve EUZ (Euro bölgesi) için değişik tarihlerde yaptığı 2008 yılı GSYH büyüme öngörülleri yer alıyor. Bu tablodan anlaşıldığı gibi, IMF'nin 2008 yılı için 2008 yılında yaptığı öngörüler bile özellikle ABD, EUZ ve gelişmiş ülkeler için çok sapmalı görünüyor. Dünya GSYH büyümesi, yükselen/gelişmekte olan ülkelerin büyüme etkisiyle sıfırdan farklıdır.

Tablo 1. 2008 Yılı İçin IMF Büyüme Öngörülleri ve Gerçekleşme

	Dünya	Gelişmiş	ABD	EUZ*
Öngörü Tarihi				
2007 Nisan	4.9	2.7	2.8	2.3
2007 Ekim	4.8	2.2	1.9	2.1
2008 Nisan	3.7	1.3	0.5	1.4
2008 Ekim	3.9	1.5	1.6	1.3
Gerçekleşme	2.9	0.2	0.0	0.4

Kaynak: Öngörüller: IMF, World Economic Outlook, 2007 Nisan-2008 Ekim

Gerçekleşme: IMF, World Economic Outlook, 2011 Nisan

*Euro Bölgesi

Tablo 2’de OECD’nin OECD bölgesi, G7 ülkeleri, ABD ve Euro bölgesi için yaptığı 2008 yılı GSYH büyüme öngörülleri bulunuyor. Bu tablodan, OECD’nin hem OECD bölgesi, hem Euro bölgesi için yaptığı öngörülerde önemli hatalar olduğu görülüyor.

Tablo 2. 2008 Yılı İçin OECD Büyüme Öngörülleri ve Gerçekleşme

	OECD	G7	ABD	EUZ*
Öngörü Tarihi				
2007 Haziran	2.7	2.3	2.5	2.3
2007 Aralık	2.3	1.8	2.0	1.9
2008 Haziran	1.8	1.4	1.2	1.7
2008 Aralık	1.4	1.0	1.4	1.0
Gerçekleşme	0.3	-0.2	0.0	0.3

Kaynak: Öngörüller: OECD, Economic Outlook, 2007 Haziran-2008 Aralık

Gerçekleşme: OECD, Economic Outlook, 2010 Aralık

*Euro Bölgesi

OECD, Haziran 2007’de yaptığı öngörü değerlendirmesinde, OECD ekonomilerinde ve küresel ekonomide bir zayıflık görmediğini, bazı dengesizliklerin yumuşak bir geçişle azalacağını ifade etti. Bu bağlamda Avrupa büyümesi ABD büyümesinden daha fazla olacak; ABD’de yumuşak bir iniş, AB’de de düzenli bir büyüme olacaktır. Economic Outlook’un Aralık 2007’de yayımlanan sayısında, ABD’deki konut sorununun büyümeyle biraz düşüreceği, ancak bir durgunluğa (recession) neden olmayacağı açıklanıyordu. Halbuki aynı dönemde ABD, AB ve Japonya durgunluğa girmişti bile.

IMF ve OECD gibi kuruluşlar ne zamandan bu yana ve nasıl öngörü yaparlar?

OECD’de öngörü çalışmaları 1960’larda başladı, büyüme ve taleple ilgili öngörülerin sayısal olarak açıkça yer aldığı ilk Economic Outlook (EO) 1967’de yayınlandı. OECD (1967, s. 6-14). OECD’de bu dönemde önce her ülke için ayrı öngörüler elde ediliyor, sonra bunlar toplanarak OECD bölgesinin bütününe ulaşıyordu. Türkiye’yi de kapsayan bu ülke modelleri, 1970’ler ortasında, ülkeler arasındaki etkileşimi dış ticaret ve sermaye hareketi gibi yollarla yansıtmak şeklinde, çok ülkeli INTERLINK modeli içinde biraraya getirildi. Tüm OECD bölgesini kapsayan öngörüler 1979’dan başlayarak INTERLINK modeli çerçevesinde elde edildi. OECD (1979).²

Belirtelim, 1988’deki INTERLINK modeli içinde yer alan Türkiye modelinde özdeşlikler dahil olmak üzere 136 denklem vardır. Bunların yaklaşık üçte biri davranışsal denklemdir. Türkiye modelinde 72 dışsal değişken vardır. Richardson (1988, s.62-63).

IMF’nin ülkeler, bölgeler ve dünya ekonomisi öngörülerinin yer aldığı World Economic Outlook (WEO), ilk kez 1980’de yayınlandı ve dünya ekonomisi yanında bazı bölgeler için öngörüler içermeye başladı. Bu döneme kadar IMF, OECD’nin verilerini ve öngörülerini kullanıyordu. Ancak OECD,

² ABD’nin Pennsylvania Üniversitesinde Lawrence Klein’in öncülüğünde 1968’de geliştirilen ilk çok ülkeli model LINK, INTERLINK modelini önemli ölçüde etkilemiştir.

özellikle büyük ve gelişmiş OECD ülkeleri üzerinde odaklanıyor ve olanları temel alarak öngörü üretiyordu.³ Bu nedenle IMF kendi verilerini ve öngörülerini üretmeye başladı. Boughton (2001, s. 228-229).

1980'lerde üretilen IMF öngörülerini, esas olarak ülkelerden sorumlu IMF iktisatçılarından elde ettiği öngörülerdi. Ülke öngörülerinin toplamından dünya ekonomisi öngörülerine ulaşıyordu. Bu öngörüler elde edilirken örneğin büyük ülkelerin nominal döviz kurlarında değişiklik olmayacağı, daha da önemlisi, bir bunalım olmayacağı varsayımı yapıyordu. Bir ülkenin öngörülerini, bazen o ülke için oluşturulmuş bir modelden, bazen ilgili ülkelerin kendilerinden sağlanan öngörülerden, bazen de herhangi bir modelle ilişkisi olmayan kaba tahminlerle elde ediliyordu. Böylece elde edilen ülke öngörülerini, toplam dünya ekonomisi öngörüsü ve iç tutarlılığın sağlanması için biraraya getiriliyor ve kontroller yapıyordu. Boughton (2001, s. 251-254).

Öngörülerin elde edilmesinde benzer bir yapı bugün de sürüyor. OECD'de ülke öngörülerini için ülke modelleri, bölge ve dünya ekonomisi öngörülerini için de INTERLINK modeli kullanılıyor. Bu modeller, giderek daha fazla Neoklasik mikroiktisada dayalı davranışsal denklemler içeriyor. OECD'de aynı modellerle, özellikle INTERLINK modeli ile, dünya ekonomisi için politikaların ve şokların etkilerini görmek bakımından benzetim deneyleri de yapılıyor.

IMF'de ise, öngörü amacıyla da kullanılsa da, asıl olarak benzetim deneyleri için Neoklasik mikroiktisada, tüketicilerin ve şirketlerin dinamik optimizasyonuna dayanan yeni modeller geliştirildiğini görüyoruz. 1980'lerde ülkeler arası dış ticareti döviz kurlarını dikkate alarak öngörebilmek amacıyla kullanılmış olan modeller var idiyse de, IMF'nin ilk çok ülkeli modeli MINIMOD 1986'da devreye girdi. MINIMOD, ABD FED'in çok ülkeli modelinden (MCM: Multi Country Model) uyarlanmıştı. Bu modelin önemli bir özelliği, bekleyişlerin modelden içsel olarak elde edilmesi ve tasarruf ve yatırım gibi kararlarda bu bekleyişlerin belirleyici olmasıydı. Boughton (2001, s. 257).

3.2 Rasyonel Beklentiler, Lucas Kritiği, Etkin Piyasalar: IMF ve AMB'nin DSGE Modelleri

IMF'nin 1987'den itibaren kendi geliştirdiği ilk çok ülkeli model olan MULTIMOD, gelişmiş ülkelerin para ve maliye politikalarındaki değişikliklerin dünya ekonomisini nasıl etkilediğini ve şokların ülkelere nasıl yayıldığını anlamak üzere benzetim deneylerinde kullanılmaya başlandı. MULTIMOD, asıl olarak öngörü amacıyla değil, değişik senaryo çalışmaları yapabilmekte kullanıldı. IMF'deki öngörüler MULTIMOD ile tutarlılık bakımından kontrol edilmesine karşılık, yine IMF'nin ülke iktisatçıları tarafından değişik şekillerde elde ediliyordu. Laxton vd. (1998, s.1) ve Boughton (2001, s. 257-258).

308 denklemi olan MULTIMOD modelinde içsel olarak elde edilen bekleyişlerin önemi daha da arttı. Diğer yandan benzer bir modelleme girişimi gelişmekte olan ülkeler için de LDCMOD adıyla başlatıldı. Ancak bu model MULTIMOD ile birleştirilmedi.

MULTIMOD modeli 1998'de daha da genişletildi, MULTIMOD Mark III adını aldı ve büyük gelişmiş ülkeler için daha geniş alt-modeller içermeye başladı. Daha sonraki dönemlerde gelişmekte olan/yükselen başlıca ekonomiler için de alt modeller oluşturuldu. Laxton vd. (1998, s.1-3). MULTIMOD III, dinamik ve kısa dönemli benzetim deneyleri için kullanılmakla birlikte, şokların ve politikaların uzun dönemli etkilerini araştırmak üzere de kullanılmaktadır. Bu işlem modelin durağan-durum (steady state) hali ile yapılmaktadır.

MULTIMOD III modelinin yapısına ilişkin daha somut bilgi vermek üzere bu modelin davranışsal tüketim denkleminde bakalım. Laxton vd. (1998, s.38). Her bir tüketici, sonlu bir yaşam dönemi için bütçe kısıtı altında, beklenen fayda ençoklaştırması (maximization) yapıyor. Tüketicinin finansal serveti, her dönemdeki tasarrufu tarafından belirleniyor.

³ INTERLINK modeli içinde daha sonra OECD üyesi olmayan ülkeler de giderek yer almaya başladı. Böylece artık dünya ekonomisi için de öngörüler elde edildi.

Faizin sabit, sermaye piyasalarının etkin (piyasa aksaması yok) ve likidite kısıtlarının/sorunlarının olmadığı bir ekokonomide, bir tüketici dinamik optimizasyon yaptığında bir davranışsal tüketim işlevi elde edilir. Bir tüketici için elde edilen bu işlev, tüm tüketiciler için toplulaştırılırsa, ekonomide t dönemi için geçerli toplam tüketim harcaması denkleminde ulaşılır;

$$(1)..... C_t = (\theta_t + p_t)[W_t + H_t]$$

Burada, θ tüketicinin zaman tercihi; p , tüketicinin ölüm olasılığı veya genel anlamda ölüm oranı; W , finansal servet; H , tüketicinin beşeri sermayesidir ve gelecekte beklediği ücret gelirlerinin toplamına eşittir.

Finansal serveti;

$$(2)..... W_t \equiv K_t + B_t + F_t$$

olarak yazabiliriz. Burada; K , sermaye (veya hisse) stoku; B , tahvil ve bono stoku; F , net dış varlıklar stokunu temsil etmektedir.

Bazı tüketicilerin beşeri sermayesi (beklediği ücret geliri) düşerken, bazılarının yükselebilir. Beklenen geliri yükselenlerin oranı β ise, bunların beklenen gelirleri βH_1 olur, diğerlerinin beklenen geliri de $(1-\beta)H_2$ olur. Ayrıca H' deki değişme bu iki grup için farklı olacaktır;

$$(3)..... H_t = \beta H_{1t} + (1 - \beta)H_{2t}$$

$$(4)..... \Delta H_{1t} = (r + p + \alpha_1)H_{1t} - [Y_t - T_t]$$

$$(5)..... \Delta H_{2t} = (r + p + \alpha_2)H_{2t} - [Y_t - T_t]$$

Burada Δ değişmeyi, α_1 ve α_2 bu iki grup için farklı katsayıları göstermektedir. T vergi miktarıdır ve $Y-T$ harcanabilir gelirdir. Gelecek dönemde beklenen gelir artışı bulmak için, bugünün harcanabilir geliri $Y-T$ düşülmektedir. Ayrıca bazı tüketicilerin likidite, borçlanma sorunu olabilir. Bu tüketicilerin oranına λ diyelim. Bunları da dikkate aldığımızda, tüketim harcamasına ilişkin denklemler sistemi, yukarıdaki 5 denkleme ek olarak aşağıdaki 5 denklemi de içermektedir. Laxton vd. (2004, s. 39-44).

$$(6)..... I_t = (q_t - 1 + \delta)K_{t-1}$$

$$(7)..... \Delta K_t = I_t - \delta K_{t-1}$$

$$(8)..... \Delta B_t = rB_{t-1} + G_t - T_t$$

$$(9)..... \Delta F_t = rF_{t-1} + f(K_t) - C_t - G_t - [I_t + A_t]$$

$$(10)..... \Delta q_{t+1} = (r + \delta)q_t - (I_t/K_{t-1})(q_t - 1) + (A_t/K_{t-1}) - f'(K_t)$$

Burada q , ek bir birim sermayenin gölge fiyatı (Tobin q ile ilişkili); δ , sermayenin aşınma oranı; G , kamu harcaması ve A , yatırımla gelen ek maliyetlerdir.

MALTIMOD III modeli, Neoklasik optimizasyon varsayımlarına ve rasyonel beklentilerle uyumlu kuramsal olma çabasına karşılık, giderek eleştiriler aldı. Birincisi, bu model Lucas kritiğini yeterince karşılamıyordu. İkincisi, fiyatlar tümüyle esnekti, katılıklar ve ataletler yoktu. Üçüncüsü, mikroiktisat temelleri de yeterince güçlü değildi. Dördüncüsü, bu modellerde bazı uluslararası değişmelerin etkileri de yeterince görülüyordu. Örneğin, döviz kuru rejiminin ve bu rejimdeki değişimin tüketim ve sermaye birikimi gibi değişkenler üzerinde uzun dönem etkileri olabilmektedir ve MULTIMOD gibi eski modeller bu etkileri yansıtmıyordu. Benzer şekilde, bu eski modellerde uluslararası varlık piyasalarının etkileri de görülüyordu. Haliyle, bu eksikleri gidermek isteyenler için yeni tür modellere gerek vardı. Bayoumi (2004, s. 1-3).

Bayoumi'nin sözünü ettiği yeni modeller DSGE (dinamik olasal genel denge) modelleridir. IMF'de bu yeni modeller gecikmeden oluşturuldu ve ilkine GEM (Global Economy Model; Küresel Ekonomi Modeli) adı verildi. Bayoumi (2004, s. 3-19), GEM modelinin özelliklerini şöyle açıklıyor.

(i) Mikroiktisat teorisi temeline dayanan büyük ölçekli bir açık ekonomi modelidir ve en az iki ülke için oluşturulduğundan, ülkelerarası etkileşimleri incelemek için uygundur.

(ii) Modelde şirketler üretim yapar, tüketiciler tüketir ve şirketlere işgücü ve sermaye sağlar, hükümet ise vergi alır ve harcama yapar.

(iii) Üretim tarafında şirketler farklılaşmış mallar üretir ve piyasa güçleri vardır.

(iv) İşçilerin de piyasa güçleri vardır, şirket sahibidirler ve bu nedenle ücret yanında kar da kazanırlar.

(v) Kazanılan bu gelir yerli ve ithal mallar üzerinde fayda işlevi temelindeki kararlar doğrultusunda harcanır.

(vi) Hem dış ticarete konu olan, hem olmayan mallar vardır.

(vii) İntibak maliyetli olduğundan, sermaye stoku yavaş değişir. Tüketici alışkanlıkları da tüketicilerin anında intibakını engeller.

(viii) Katı fiyatlar da zaten intibak maliyeti nedeniyle vardır, içeride üretilen ve ithal edilen malların fiyatları ile ücretlerde katılık vardır.

(ix) Bu model, WEO benzetim deneyleri için kullanılmıştır, ancak WEO öngörülerini için kullanılmamıştır.

IMF’de bir DSGE model çalışması daha küresel bunalımın başladığı zamanda görüyoruz. GIMF (Global Integrated Monetary and Fiscal Model; Küresel Parasal ve Mali Bütünleşik Modeli) adı verilen bu modelin kuramsal çerçevesi ayrıntıyla Kumhof vd. (2010) çalışmasında açıklanmaktadır. Bu modele ilişkin bir ayrıntı, GIMF’in IMF’de öngörü amacıyla da kullanılacağına açıklanmıştır.

IMF’nin GEM ve GIMF modellerine benzer DSGE modelleri ABD FED, Avrupa Merkez Bankası AMB, Finlandiya, İngiltere, İspanya, İtalya, Kanada ve Norveç merkez bankaları yanında Brezilya, Şili, Çek Cumhuriyeti gibi yükselen/gelişen ekonomilerin merkez bankalarında da oluşturmuş veya oluşturulma yolundadır. Bunlar arasında, kolay anlaşılır olması ve piyasaların işleyişindeki bazı “sürtünmeleri” de dikkate alınmasıyla, AMB’nin DSGE modelinden sıkça söz edilmektedir.

Yapısı konusunda bir fikir vermek bakımından, Smets and Wouters (2002) tarafından oluşturulan AMB modelinin tüketici davranışını açıklayan denklemini aşağıda kısaca gösterelim.

Her hanehalkı τ ile temsil edilmekte ve bunların her biri aşağıdaki zamanlararası beklenen fayda işlevini ençoklaştırmaktadır.

$$(11) \dots \dots \dots E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t U_t^\tau$$

Burada E, beklenti işlemcisi; β ise iskonto oranıdır. Fayda işlevi açık olarak şöyle ifade edilebilir;

$$(12) \dots \dots \dots U_t^\tau = \varepsilon_t^B \left(\left(\frac{1}{1-\sigma_c} \right) (C_t^\tau - H_t) \right)^{1-\sigma_c} - \frac{\varepsilon_t^L}{1+\sigma_l} (L_t^\tau)^{1+\sigma_l} + \frac{\varepsilon_t^M}{1-\sigma_m} \left(\frac{M_t^\tau}{P_t} \right)^{1-\sigma_m}$$

Tüketim alışkanlığı H’den arındırılmış tüketim; C – H, faydayı olumlu yönde etkilerken, işgücü arzı L olumsuz etkilemektedir. Reel para miktarı (M/P) de faydayı olumlu etkilemektedir.

Fayda işlevinde 3 adet şok unsuru vardır. Birincisi, ε_t^B , tercihler için genel bir şoktur ve zamanlararası ikameyi etkilemektedir. ε_t^L , işgücü arzına, ε_t^M ise para talebine yönelik şoklardır. σ_c , zamanlararası ikame esnekliğinin tersi; σ_l , çalışmanın reel ücrete göre esnekliğinin tersi; σ_m ise para talebinin faiz oranına göre esnekliğinin tersidir.

Hanehalkının geliri üç parçadan oluşmaktadır;

$$(13) \dots \dots \dots Y_t^\tau = (w_t^\tau l_t^\tau + A_t^\tau) + (r_t^\tau z_t^\tau K_{t-1}^\tau - \Psi(z_t^\tau) K_{t-1}^\tau) + Div_t^\tau$$

Birincisi, $(w_t^r L_t^r + A_t^r)$, ücret geliri w ile menkul kıymetlerden gelen nakit akışı A 'nın toplamına eşittir. İkincisi, $(r_t^r z_t^r K_{t-1}^r - \Psi(z_t^r) K_{t-1}^r)$, sermaye stokunun net getirisidir, burada Ψ kapasite kullanımındaki dalgalanma maliyetinin ölçüsüdür. Üçüncüsü, Div_t^r , tam rekabetçi olmayan şirketlerden sağlanan temettü geliridir.

Zamanlararası fayda ençoklaştırması sonrasında elde edilen tüketim işlevi doğrusal hale getirilirse, şu denklem elde edilir;

$$(14) \dots \dots \hat{C}_t = \frac{h}{1+h} \hat{C}_{t-1} + \frac{1}{1+h} \hat{C}_{t+1} - \frac{1-h}{(1+h)\sigma_c} (\hat{R}_{t+1} - \hat{\pi}_{t+1}) + \frac{1-h}{(1+h)\sigma_c} (\varepsilon_t^b - \varepsilon_{t+1}^b)$$

Burada R_t tahvillerin nominal getiri oranı, π_t enflasyon oranı ve h tüketim alışkanlığını temsil eden katsayıdır. Demek ki, tüketim harcaması kararı için gelecek dönemlere ilişkin bilgi ve beklenti oluşumu gerekmektedir.

Burada çok kısıtlı bir yönüyle baktığımız DSGE modellerinin piyasalara ve karar alıcı birimlere yüklediği bilgi/beklenti gereksinimi oldukça yoğundur, en çok tartışılan yönleri de zaten budur. Yalnızca tüketici davranışı yönüyle baktığımız Smets and Wouters (2002) modelinde, ücret ve fiyat katılıkları ve tüketim alışkanlıkları bazı “sürtünmeler” yaratmaktadır, ancak genel olarak bu modellerde borçlanma zorlukları, likidite sınırlamaları ve iflaslar yoktur. Şirketlerin finansmanlarını özkaynaktan veya borçlanarak sağlamaları da farketmez. Hatta, daha da kötüsü, bu modellerde bankalar sistemi yok.

3.3 Fon Akımı Modelleri

Bölüm 2.2’de kısaca açıkladığımız fon akımı yaklaşımında ise model içinde bankacılık sistemi vardır. Bu yaklaşımın bazı çalışmalarında daha çok özdeşliklerle ifade edilen modeller yer alıyor. Bu modellerde para içseldir, özellikle vurgulanan bir bankacılık kesimi vardır ve bankaların kredi yaratması ekonomik faaliyet için vazgeçilmezdir.

Örneğin Godley (1999) ve Godley ve Lavoie (2007) çalışmalarında; hanehalkı, şirketler, bankalar ve hükümetten oluşan ekonomik kesimlerin finansal ilişkileri birbirlerinin ekonomik faaliyetlerini de etkiler. Godley (1999, s.395 ve 405) hanehalkının diğer kesimlerle ilişkisini gösteren bir akım değişken olarak şu harcanabilir gelir Y^d tanımını yapıyor;

$$(15) \dots \dots Y^d = F_f + F_b + WB + r_m \cdot M_{-1} + r_b \cdot B_{sp-1} + (1/pb) \cdot B_{-1} + \Delta pb \cdot B_{-1}$$

Burada; F_f , hanehalkının şirket kesiminden elde ettiği kar geliri; F_b , hanehalkının banka kesiminden elde ettiği tahvil faizi geliri; WB , hanehalkının ücret geliri; r_m , banka mevduat faizi; $r_m \cdot M_{-1}$, hanehalkının bankalardan elde ettiği mevduat faizi geliri; r_b , hazine bonosu faizi; $r_b \cdot B_{sp-1}$, hanehalkının hazine bonosu faiz geliri; pb , hazine tahvili fiyatı; $(1/pb)$ hazine tahvili faiz oranı; $(1/pb) \cdot B_{-1}$, hanehalkının hazine tahvili faiz geliri. Dikkat edelim, bu gelir tanımı kapalı ekonomi için yapılmıştır ve dış faktör gelirleri yer almamaktadır.

Diğer modellerde olduğu gibi, Godley modellerinde akım ve stok tutarlılığı vardır. Aşağıda Tablo 3’te ekonomideki dört kesimin varlık stoklarının bilançosu gösterilmektedir. Finansal varlık stokları, kesimler arasındaki finansal ilişkinin büyüklüğünü göstermektedir. Akım tablosunda olduğu gibi, varlık stokları tablosunda da net dış varlıklar yoktur.

Tablo 3. Kesimlerin Varlık Stokları

	Hanehalkı	Şirket	Banka	Hükümet	Denge
Mal Stokları		+I			-I
Nakit	+Hp		+Hb	-H	
Vadesiz Mev	+Mn		-Mn		
Vadeli Mev	+M		-M		
Bonolar	+Bsp		+Bsb	-Bs	
Tahviller	+B.bp			-B.bp	
Krediler		-L	+L		
Denge	-W			+DG	+I

Kaynak: Godley (1999, s. 395).

Not: W, hanehalkı servet stoku; DG, toplam kamu yükümlülükleridir. Satırların ve sütunların toplamı sıfıra eşittir.

Bir kez daha belirtelim; fon akımları modelleri, basit yapılarına karşılık kesimlerarası finansal işlemleri açıkça gösteren bir yapıya sahiptirler. Bu yönleriyle borçlanma ve borç ödemenin sürdürülebilirliği konusunda da önemli bilgi içermektedirler. Bu modellerle çalışan bazı iktisatçılar 2008'de ABD'de başlayan küresel bunalımı 2005'ten başlayarak öngörebilmişlerdir.

4. KÜRESEL BUNALIM VE İKTİSAT POLİTİKALARI

Küresel bunalımda büyüme oranları hızla eksiye inip işsizlik oranları da yükselince, önce ABD, İngiltere ve AB'de, sonra da gelişmekte olan ülkelerde ekonomileri canlandırmak üzere para ve maliye politikaları tartışmaları başladı. Keynesyen iktisatçılar maliye politikasının etkinliğini savunup kamu harcamalarının yükseltilmesini ve/veya vergilerin düşürülmesini önerdiler. Çünkü bu politikaların çarpan (multiplier) etkisi yüksekti. Neoklasik iktisatçılar ise maliye politikasının etkin olmadığını, çünkü çarpan etkisinin 1'den düşük olduğunu söylediler. Bu tartışmalar için bakınız; Barro ve Redlick (2009); Coenen vd. (2010).

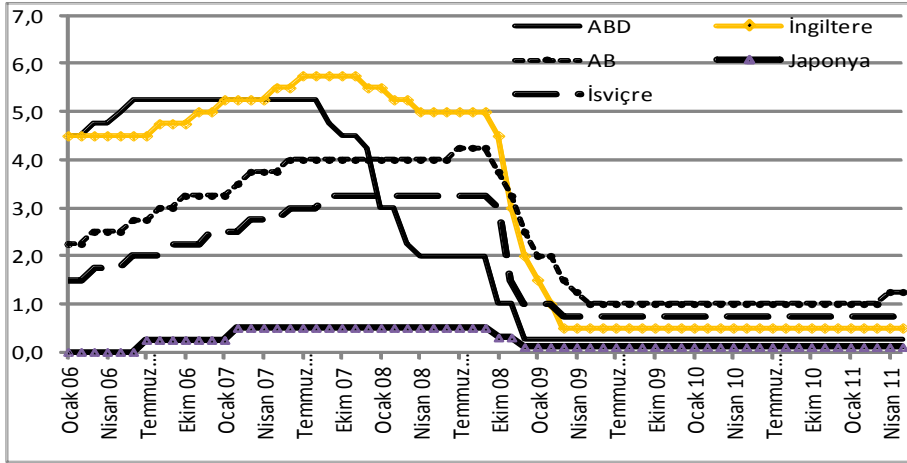
ABD'de birincisi Şubat 2008, ikincisi Şubat 2009 olarak üzere iki ekonomiyi canlandırma programı yürürlüğe konuldu. AB'de ise, her ülke kendisi uygulamak üzere, canlandırma programları Kasım 2008'de başlatıldı. 2008 sonundan 2009 ortasına kadar olan dönemde Türkiye'de de benzer programlar bölüm bölüm yürürlüğe girdi. Canlandırma programları çerçevesinde bir süre tartışılan maliye politikaları, başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerin yüksek bütçe açıkları ve yükselen kamu borç oranları karşısında geri plana düştü. Yüksek borçlu ülkelerde bu politikalar bir süre sonra tersine bile çevrildi.

Küresel bunalımda para politikası daha önemli ve öndeydi. 2000'li yıllarda birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede para politikası çerçevesini enflasyon hedeflemesi (EH) oluşturuyordu. EH, giderek daha çok iktisatçı ve merkez bankası tarafından seçeneği olmayan ideal para politikası çerçevesi olarak kabul ediliyordu. Çünkü söz konusu dönemde iş döngüleri önemli ölçüde azalmış, büyüme istikrarlı, enflasyon da düşük ve istikrarlı idi. Bu büyük dinginlikte (great moderation) EH'nin önemli katkısı olduğu belirtildi.

Yaklaşmakta olan küresel bunalımı öngöremese de, büyümenin yavaşlayacağını düşünen ABD merkez bankası FED, para politikasının en önde gelen aracı olan kısa vadeli faiz oranını düşürmeye başladı. 2008 Eylül ayında yoğunlaşan bunalımla birlikte ABD'yi diğer gelişmiş ülkeler izledi ve faizler, aşağıda Şekil 1'de görüldüğü gibi, daha da hızla düşürüldü.

Enflasyon ve EH artık gündemde değildi, dikkatler ve öncelik finansal istikrara, büyük durgunluğa (great recession) ve işsizliğe yöneldi. En önemli politika aracı olan kısa vadeli faiz alt sınırı olan sıfıra yaklaşmıştı ve kullanılamaz olmuştu. Ancak büyüme düşmeye, işsizlik artmaya devam ediyordu. Gelişmiş ülkelerde bir "likidite tuzağı" görüntüsü oluştu. Diğer yandan şekilde yer alan beş ülkeden birisi olan Japonya'da politika faizi zaten Mart 2001-Haziran 2006 döneminde sıfıra inmişti, 2008'de bunalım başladığında da %0.5 idi.

Şekil 1. Gelişmiş Ülkelerde Merkez Bankası Kısa Vadeli Politika Faizi

Kaynak: İlgili merkez bankaları web siteleri ve <http://www.centralbanknews.info/p/interest-rates.html>

Bu koşullarda para politikası önce bunalımın ilk ve daha derinden etkilediği ABD’de değişti; kısa vadeli faiz oranı sıfıra doğru gelince, Kasım 2008’den başlayarak sıradışı bir politika olan **parasal miktar gevşemesi** (monetary quantitative easing, **QE**) uygulaması başladı. Buna **kısaca QE1** denildi.

ABD FED, QE1 politikası ile Mart 2010’a kadar yaklaşık 1.5 yıl içinde \$1750 milyar dolar, yani GSYH’nın %12,5’i kadar hazine tahvili, “mortgage”a dayalı menkul kıymet ve banka bonusu ile tahvili aldı. Kasım 2010’da başlayıp Haziran 2011’de bitecek QE2’de ise \$600 milyar dolarlık hazine tahvili alınacağı açıklandı. Bu da GSYH’nın %4,1’ine karşılık gelmektedir. Haltom ve Hatchondo (2011); Chadha ve Holly (2011).

Benzer uygulamalar Mart 2009’da İngiltere’de, Haziran 2009’da AB Euro bölgesi EUZ’de, Mart 2010’da Japonya’da başladı. Joyce, Lasaosa, Stevens ve Tong (2010); Lenza, Michele, Pill ve Reichlin (2010); Saito (2010).

Bir para politikası uygulaması olan miktar gevşemesinin, kısaca QE’ nin şu özellikleri vardır.

(a) Merkez bankası, politika faizi zaten sıfıra yakın olduğundan, bu politikayla para miktarını doğrudan arttırmaya çalışır.

(b) Merkez bankası; hazineden, bankalardan, diğer özel finans kurumlarından, şirketlerden vadesi uzun hazine tahvilleri alır, uzun vadeli faizi düşürmeye çalışır.

(c) Merkez bankası ayrıca bankaların ve özel şirketlerin tahvillerini, bonolarını ve varlığa dayalı menkul kıymetlerini satın alır. Buna kredi gevşemesi (credit easing) de denir.

(d) Satın alınan menkul kıymetlerle merkez bankası bilançosu genellikle büyür ve bu miktar gevşemesi tanımında gerekli bir koşuldur.

(e) Bilanço büyümemiş, bilançodaki kalemler arasında ikameler olmuşsa, yapılan uygulama niteliksel gevşemedir (qualitative easing).

(f) QE uygulayan merkez bankaları deflasyon endişesi de taşırlar.

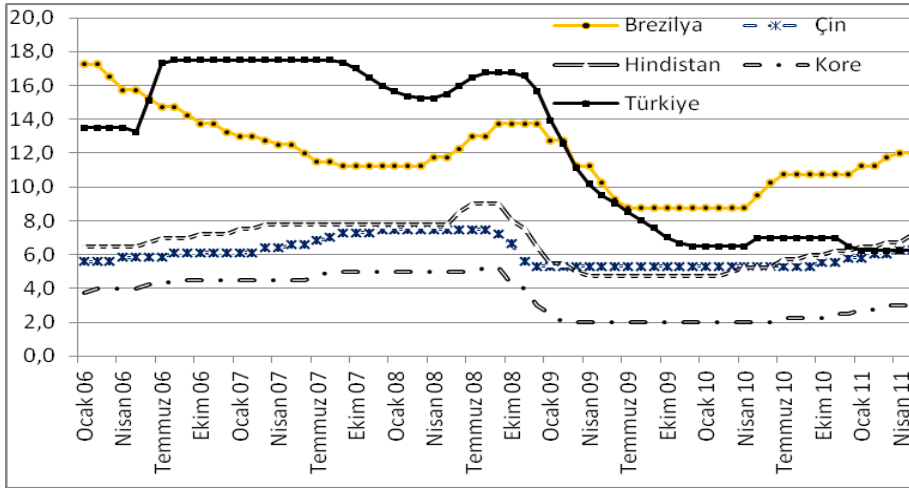
(g) QE uygulaması ilk kez Mart 2001 ile Mart 2006 arasında Japonya’da, 1990’lardan itibaren başlayan durgunluğu ve deflasyonu aşmak için sıfır faiz politikası (ZIRP: Zero Interest Rate Policy) 1999 sonuna kadar çalışmayınca uygulandı.

2008’de ve 2009’un ilk yarısında durgunluğa yönelik parasal gevşeme ve diğer politikalar gelişmekte olan ülkelerde de uygulandı ve bu ülkeler genellikle bunalımdan hızla çıktılar. Ancak bu arada gelişmiş ülkelerin sıfıra yakın faiz, kısaca ZIRP, ve QE politikaları gelişmekte olan ülkelere doğru önemli sermaye hareketleri yarattı, bu ülkelere hızlı sermaye girişleri başladı. Nedeni çok açıktı; gelişmekte olan ülkelerde hem faiz hem de büyüme oranları yüksekti.

Bu ortamda, 2009 sonları, 2010 başlarında, gelişmekte olan ülkeler gevşek politikaları bırakmak isterken bir açmazla karşılaştılar; faizleri yükselten bir politika uyguladılar, kuzeyle olan faiz farkı daha da artacak ve sermaye girişini özendirilmiş olacaktı. Bu durumda nasıl bir politika izlenmeliydi? Aşağıda Şekil 2’de görüldüğü gibi, konuya faiz politikası açısından bakınca tepkilerin karışık olduğu görülüyor. Türkiye dahil bazı ülkeler faizi değiştirmeden, Brezilya ve Hindistan gibi bazı ülkeler faizi yükselttiler.

Gelişmekte olan ülkelere büyük sermaye hareketleri IMF’nin de dikkatini çekti; Şubat 2010’da yayınlanan bir araştırmayla, beklenmedik biçimde, büyük sermaye hareketlerinin olumsuz etkilerini gidermek için miktar kısıtları ve maliyetler yoluyla bu hareketlerin kontrol altına alınmasını öneriyordu. Ostry vd. (2010).

Şekil 2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Merkez Bankası Kısa Vadeli Politika Faizi

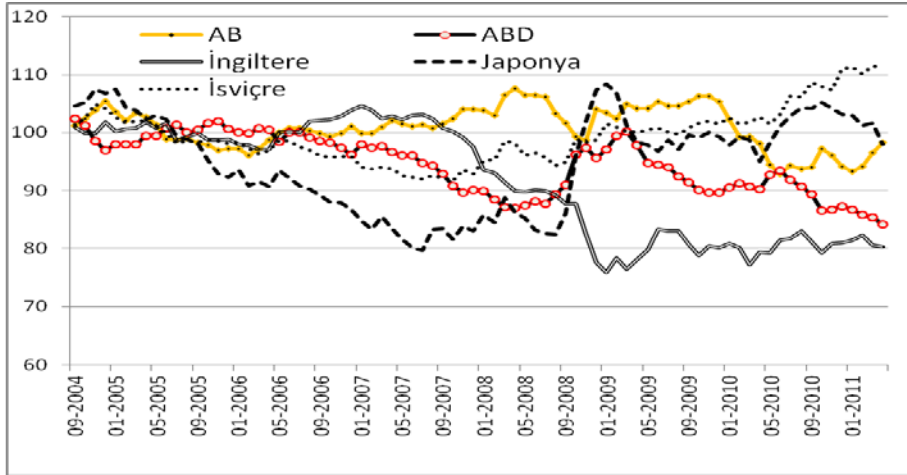
Kaynak: İlgili merkez bankaları web siteleri ve <http://www.centralbanknews.info/p/interest-rates.html>

IMF’nin daha sonra da sürdürdüğü bu çalışmalarda, gelişmekte olan ülkelere hızlı girişlerinin hızlı kredi büyümesi yaratacağı, girişlerin geçici olabileceği ve sonra hızla da geri çıkabileceği, döviz kurlarında değerlenme ve dalgalanmalar yaratabileceği açıklanıyordu. Bu bakımdan sermaye hareketlerinin endişeler yarattığı da vurgulanıyordu. IMF (2011).

İşte bu ortamda sermaye hareketlerine ve kurlara müdahale başladı. Aralarında Brezilya, Çin, Hindistan, Kore, Tayvan gibi ülkeler sermaye hareketini kontrol etmek üzere önlemler açıkladılar. Türkiye bu grup içinde olmadı. Bazı ülkeler, döviz kurlarına müdahaleler yaptılar. Bunlar arasında paraları hızla değerlenen İsviçre ve Japonya dikkat çekicidir. Ancak kur müdahalesi denildiğinde en çok tartışılan ülke Çin olmuştur. Bu konu “kur savaşları” başlığı altında çokça tartışılmıştır.

Kur savaşları denilen tartışma sürecinde, döviz kurlarındaki gelişmelere baktığımızda, kim haklıdır? Bu konuyu bir ölçüde aydınlatmak üzere Şekil 3’te gelişmiş ülkelerin, Şekil 4’te gelişmekte olan ülkelerin reel efektif kur edeksleri gösterilmiştir.

Şekil 3. Gelişmiş Ülkelerde Reel Efektif Kur Endeksi

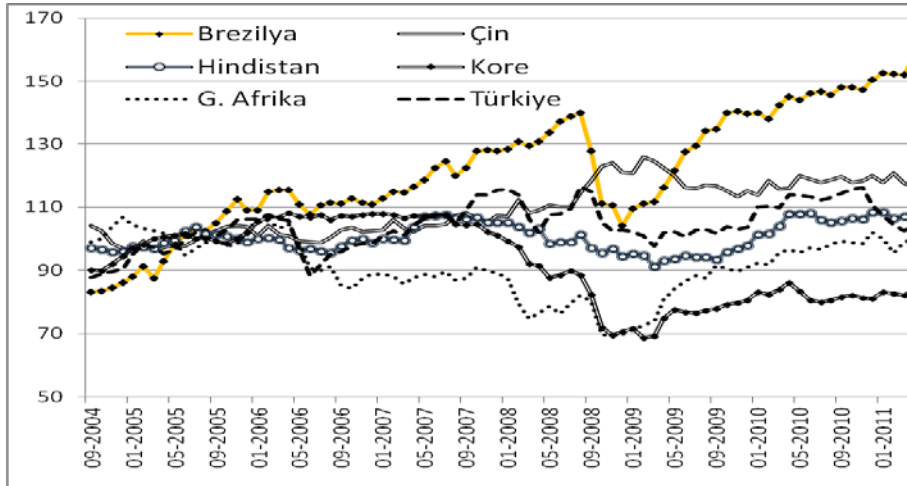

Kaynak: BIS

Şekil 3'ten görüldüğü gibi, küresel bunalımın yoğunlaştığı 2008'den başlayarak ABD, İngiltere ve bir ölçüde AB paraları değer kaybederken, Japonya ve özellikle İsviçre'nin paraları önemli ölçüde değer kazanmıştır. Bu ülkelerin kurlara neden müdahale ettiklerini anlayabiliyoruz. Diğer yandan, miktar genişlemesi uygulayan ülkelerin döviz kurlarının, tercihleri yönünde, değiştiğini görüyoruz.

Gelişmekte olan ülkelerdeki reel kur gelişmelerine baktığımızda, 2008'den başlayarak, yani miktar gevşemesi programlarının yürürlüğe girmesinden sonra sırayla Brezilya, Güney Afrika, Türkiye ve Hindistan'ın paralarının önemli ölçüde değerlendirildiği açıkça görülmektedir. Özellikle Brezilya parasının çok fazla değerlendirildiği bellidir. Kur savaşları deyimini ilk kullanan kişinin neden Brezilyalı bir bakan olduğu da anlaşılmaktadır. Çin parasının bunalımın başlarında bir miktar değerlendirildiği, ancak daha sonra daha makul düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle olmalı, Çin parası konusundaki tartışmalar zaman zaman sürmektedir.

Şekil 4. Gelişmekte Olan Ülkelerde Reel Efektif Kur Endeksi

Kaynak: BIS

Son dönemde para politikası bağlamında sıkça kullanılan bir kavram makro-ihtiyati (macro-prudential) önlemler kavramıdır. Türkiye'de de sıkça duyulan makro-ihtiyati önlemler, finansal sistemin risklerini ve kırılganlığını önlemeyi, sistemin güvenli işleyişini sağlamayı amaçlayan politikalardır. Zorunlu karşılıklar da bu politikalardan içindedir, ancak bu konu başka bir çalışmanın konusudur.

5. BUNALIM VE İKTİSAT EĞİTİMİ

The Economist dergisi, Eylül 2010 ortalarında akademik iktisatçılara şu soruyu sordu: Bunalım, iktisat eğitimini nasıl değiştirdi? Bu soruya bazı ünlü iktisatçılar yanıt verdiler. Aşağıda, The Economist dergisinin 17 ve 18 Eylül 2010 tarihlerinde yayınladığı yanıtlardan kısa alıntılar yer alıyor.

Alberto Alesina (17 Eylül 2010) İktisadın nasıl öğretileceği değil de, iktisatta neler öğretilmesi etkilenebilir olmalı. Tarihe, özellikle Büyük Buhrana bir ilgi olduğunu düşünüyorum. Merkez bankasına kurum olarak daha fazla ilgi duyuluyor. Ancak iktisatta kullanılan yöntemlerde değişen bir şey yok. Teknik yöntemlere olan hayranlık sürüyor. Hızlı değişimler olacağını sanmam.

Laurence Kotlikoff (17 Eylül 2010) Ekonomide hala bir korku havası var, bu havayı ortadan kaldırmak gerekir. Eğitimde ise, çoklu dengeyi lisansüstü iktisat eğitiminden, lisans eğitimi düzeyine indirebilmek gerekir.

Gilles Saint-Paul (17 Eylül 2010) Birçok iktisatçı zaten bunalımlar, varlık fiyatları şişkinlikleri, banka iflasları, nakit kısıtları gibi konular üzerinde çalışıyor. Bu nedenle bunalımla birlikte değişmesi gereken bir şey yok. Zaten yöntemler değişmedi. Makroiktisatta bazı yeni konuların incelenmesi gerekir. Örneğin miktar gevşemesi ile varlık şişkinlikleri arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak gerekir. İktisatta değişiklik olur, ancak paradigma kayması olmaz. Lisans eğitiminde de fazla bir değişiklik olmaz. Ancak özellikle kredi piyasalarındaki aksaklıklar derslerde daha çok incelenmeli.

Richard Baldwin (18 Eylül 2010) İktisat eğitimi, özellikle makroiktisat eğitimi değişmeliydi, ancak şimdiye kadar bir değişim olmadı. Çünkü ders hazırlamak çok zaman alır. Daha iyi ve gerçekçi modeller de olabilirdi, ancak şu anda böyle modeller yok veya yeni oluşuyorlar. Bunları sınıfa götürmek ve öğretmek kolay değil. Özellikle Eylül 2008'deki gibi bir bunalımı öngörebilmek için şu konuları iyi bilmek gerekir: (i) Yeni finansal araçlar ve menkul kıymetleşme. (ii) Bankacılık, özellikle gölge bankacılık. (iii) İlgili kesimleri kapsayacak şekilde makroiktisat.

Bu konularda iyi bilgiyi birleştiren iktisatçılar genellikle yoktu. Bunalımın en yoğun günlerine yaklaşırken Olivier Blanchard'ın 12 Ağustos 2008'de yazdığı değerlendirme yazısında belirttiği "makroiktisadın durumu iyidir" ifadesi bu eksikliğe bir örnektir.

Michael Bordo (18 Eylül 2010) İktisat eğitiminde her düzeyde bunalımlar ve finansal istikrar sorunları tartışılmalıdır. Lisans düzeyinde bunalımların tarihi öğretilmelidir. Bu konuda bazı iyi kaynaklar zaten vardır. Derslerde ayrıca merkez bankalarının bunalımdaki etkisi ve rolü tartışılmalıdır. Yüksek lisans düzeyinde finansal sürtünmeler DSGE modelleri içinde yer alabilmelidir.

Guillermo Calvo (18 Eylül 2010) Bu bunalım sonrasında özellikle makroiktisatta her farklı yaklaşım kendisini haklı göstermek için daha çok çaba gösterecek ve korkarım görüş ayrılıkları daha da güçlenecektir. Bu durum makroiktisadın bunalımları öngörmesi ve bunalımlara çözüm yolları bulması bakımından bir noktaya götürür mü? Belki. Sorunun yanıtı aşağıdaki iki gelişmeden hangisinin gerçekleşeceğine bağlı.

1. Ekonomi hızla düzelse, makro modellere birkaç finansal "sürtünme" ekleyerek durum kurtarılabilir. Makroiktisatçılar geçmişte de benzer bir yola girdiler; kendileri rasyonel beklentilerle bezenmiş enflasyon hedeflemesinin bazı küçük ayrıntılarıyla uğraşırken, dışarıda fırtına öncesi durum vardı.

2. Ekonomide, Japonya'da olduğu gibi, uzun süren bir durgunluk devam derse, politikacılar daha fazla önlem alacaklar ve tartışmalar daha da keskinleşecek, piyasa ekonomisi ve sistem üzerine kayacaktır.

Birinci senaryo gerçekleşirse, gelişmekte olan ülkeler küresel ekonomide daha önemli olacaklar ve bu ülkeler ders kitaplarında daha yer bulmalı. Şu anda ders kitapları finansal kesimi ve sorunlarını yeterince kapsamıyor. Geçmiş bunalımlardan ders çıkarmak için finansal kesim kitaplarda daha fazla yer almalıdır. Burada şöyle bir zorluk var; bunalımın etkisi azaldıkça onu sınıfta tartışmak zor olur. Bugün enflasyonu tartışmanın zor olduğu gibi. Ayrıca makro dersi verenler finansal tarih ve gelişmekte olan ülke sorunlarıyla ilgili değil. Bu durumda bir çözüm, finansal bunalım dersleri koymaktır.

Yukarıdaki alıntılar şunu ifade ediyor. İktisat eğitimi şimdiye kadar bunalımdan çok etkilenmedi, değişmedi, koşullar çok zorlamadıkça eğitim içerik ve biçim olarak fazla değişmeyecek. Bu durumda iktisat eğitiminde uyumsuzluklar ve gerginlikler olmayacak mı?

Elbette olacak ve oluyor da. İktisat eğitimi, iktisadın içinden de çok eleştiri alıyor. Shiller (2010), iktisat eğitiminde bir gerginlik unsuru olarak kuramsal iktisat eğitimi ile pratik, güncel iktisat eğitimi arasındaki farkın açıldığını belirtiyor. İktisat eğitiminde bir başka gerginlik, öğrencilere öğretilen modellerin ders kapsamında kalan soyutlamalar olduğu ve pratik hayatlarına bir etkisi, bir katkısı olmayacağı düşüncesidir. Shiller'e göre, bu gerginlikleri azaltmak üzere iktisat eğitiminde daha çok sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, antropoloji, tarih gibi konular olmalıdır.

İktisat eğitimi yalnızca tam bilgiye dayalı rasyonel davranışları inceleyen yaklaşımları mı incelemelidir? İktisat eğitimi gerçek dünyadaki davranışları da incelemek durumunda değil midir? Shiller (2010), bu sorulara verdiği yanıtta Keynesyen iktisadın 1960'lardan bu yana fazlasıyla ihmal edildiğini, Keynes'in altını çizdiği "hayvani güdüler" kavramının dikkate alınmadığını vurguluyor. Hayvani güdülerin olduğu ortamlarda öngörmek zordur ve belirsizlik çoktur. İktisat eğitiminde ekonomik yaşamın bu yönleri de anlatılmalıdır. Shiller'e göre, Keynesyen iktisat ihmal edildikçe, bunun yerine, özellikle son dönemde, soyut DSGE modellerine ağırlık veriliyor.

6. SONUÇ

Yukarıdaki bölümlerde açıklamaya çalıştığımız gibi, genel olarak iktisatçılar, özel olarak akademik iktisatçılar 2008'de başlayan küresel bunalım ve sonrasında yoğun eleştiri aldılar. Bu eleştiriler, öncelikle iktisadın makroekonomik gelişmeleri açıklayabilmesi ve öngörebilmesiyle ilgilidir. Küresel bunalım, veya diğer adıyla Büyük Durgunluk, 1929 Büyük Buhranı ile karşılaştırılacak kadar büyük ve şöyle bir soru akla geliyor: İktisada ve iktisatçılara yöneltilen eleştiriler Büyük Buhranda da böyle yoğun muydu?

Eldeki bilgilere göre Büyük Buhrandaki iktisatçı eleştirileri bugünkü kadar yoğun değildi. Shiller (2010). İktisatçılar o zaman da farklı yaklaşımlar altında gruplaşmışlardı, ancak bugünkü kadar ayrışmamışlardı. İktisat 1930'larda bunalımları ve buhranları anlayıp öngörebilmek için hem makroiktisadın, hem ekonometrinin doğuşunu hazırlamıştı. 1930'lar ortasında buhranın etkileri sürerken, Avrupa'daki ve ABD'deki hükümetler iktisatçılardan buhrandan çıkış için çareler ve uygun politikalar sordular. Uygur (2006).

Örneğin, Hollanda hükümeti bunalımın etkilerini azaltabilecek politika önerileri getirebilmesi için 1935 sonlarında Tinbergen'i bir çalışma yapmaya davet etmiştir. Bunun üzerine Tinbergen, Hollanda ekonomisi için dinamik bir makroekonometrik model oluşturmuş ve politika önerileri getirmiştir. Tinbergen sonra Milletler Topluluğu tarafından devresel hareketleri açıklamaya çalışan kuramların istatistiksel sınamalarını yapmak üzere Cenevre'ye davet edilmiş, iki sene çalışmıştır. Gerçi Tinbergen'in bu çalışması Keynes'den eleştiriler almıştır, ama daha sonrası için öncü bir çalışma olarak kabul edilmiştir. Uygur (2006).

Ekonomik gelişmeleri açıklamak, değerlendirmek ve öngörmek üzere IMF ve OECD'nin Neoklasik varsayımlar üzerine kurulu modeller kullandığını belirtmiştik. Model varsayımlarının aldığı eleştiriler bir yana, IMF'de yapılan değerlendirmelerin çok da masum ve tarafsız olmadığı anlaşılıyor.

IMF'nin bağımsız değerlendirme kurulu, bu kurumun bunalımı ve sonuçlarını görmekte şu nedenlerle çok geç kaldığını açıklıyor: (i) Kurum, gelişmiş ülkelerde bunalım riskinin var olduğuna bir türlü inanmadı, bu ülkelerde bunalım olamaz diye düşündü. (ii) Büyüyen riskleri bir basiret bağlanması ve grup mantığı içinde gözardı etti. (iii) ABD ve İngiltere'nin çok zayıf olan finansal düzenlemelerine çok güvendi. (iv) Alışılmış düşünce ve model kalıplarının dışına çıkamadı. (v) Gelişmelere endişeyle ve eleştirel bakanları dikkate almadı, bunlar arasında kendi müdürleri Raghuram Rajan da vardı. (vi) Kurum, ABD FED'in düşüncelerine ve modellerine hep yakın oldu. (vii) Gereksiz yere küresel dengesizlikler ve döviz kurları üzerinde tartışmalar yaptı ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelere haksızlık yapıldığı izlenimini verdi. (viii) ABD, finansal sistemi konusunda yeterli bilgi vermedi, IMF de ısrarcı olmadı. Beattie (2011).

Öngörülerde kullanılan modeller konusunda Bezemer (2009, s. 18-23) şu saptamalarda bulunuyor. (a) Neoklasik yaklaşım iktisat bölümlerinde ve akademik dünyada hakimdir. (b) İktisat eğitimi, ekonomik araştırma fonlarının dağılımı ve iktisat politikası oluşumu arasındaki ilişkiler nedeniyle, genel denge modelleri resmi kurumlarda yer alırken, fon akımı modelleri buralarda yer alamıyor. Bezemer ayrıca genel denge modelleri ile resmi öngörü yapanlar arasında hem kuramsal hem kurumsal bağlar olduğunu ve bu bağların akademik dünya ve politika yapanlar arasında yakınlık yarattığını belirtip, bu durumda heterodoks modellerin resmi kurumlara girmesinin zor olduğunu söylüyor.

Buna örnek olarak ABD’de öngörü amaçlı kullanılan WUMM (Washington University Macroeconomic Model) modelini veriyor. Bu modeli oluşturanlar ABD’deki politika yapanlarla ve akademik dünya ile yakından ilgilidir. Bu şirketin bir kurucusu, ABD adına sermaye hareketlerinin düzenlenmesini tartışan heyette yer almış ve Finansal İstikrar Forumu (Financial Stability Forum) içinde ABD Federeal Reserve’i temsil etmiştir ve para ve sermaye politikalarını oluşturup yürütenlerle yakın ilişkileri vardır.

İktisatçılara yöneltilen eleştiriler bunalımda uygulanan iktisat politikalarıyla da ilgilidir; bu konuda farklı yaklaşımların uyumsuzluk ve uzlaşmazlıkları dikkat ve tepki çekiyor. Uluslararası platformlarda edilen tüm iletişim ve eşgüdüm sözlerine karşılık, son dönemde gelişmiş ülkelerin uyguladığı parasal miktar gevşemesi politikaları gelişmekte olan ülkelere olumsuz etkiler yapıyor. İktisatçıların bu konuda söyledikleri çok sınırlı kalıyor.

Bunalımla birlikte iktisat eğitimi hem iktisatçılardan, hem de dışarıdan önemli eleştiriler aldı. Bu eleştirilerin iktisat eğitimini etkileyen, değiştiren bir etkisi oldu mu? Görünüşe ve yapılan gözlemlere bakarsak henüz olmadı. İktisat ve eğitimi orta uzun vadede değişir mi? Genel kanı bunun kolay olmadığı ve olsa bile çok yavaş olacağı yönünde. 1929 Büyük Buhranında iktisadı derinleştirip genişleten makroiktisat ve ekonometri gibi dallar doğmuştu. Büyük Durgunlukta böyle bir gelişme henüz ufukta görünmüyor.

KAYNAKÇA

- Barro, Robert ve Charles Redlick (2009), “Design and Effectiveness of Fiscal-Stimulus Programmes”, **VOX-EU.org**, 30 October.
- Bayoumi, Tamimi (2004), “GEM: A New International Macroeconomic Model” **IMF Occasional Paper No.239**. (Yardımcı edenler: Douglas Laxton, Hamid Faruqee, Benjamin Hunt, Philippe Karam, Jaewoo Lee, Alessandro Rebucci, Ivan Tchakarov)
- Beattie, Alan (2011), “Watchdog Says IMF Missed Crisis Risks”, **Financial Times** February 9.
- Bezemer, Dirk J (2009), “No One Saw This Coming: Understanding Financial Crisis Through Accounting Models”, **MPRA Paper No. 15892**, June <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/15892/>
- Boughton, James (2001), **Silent Revolution, The International Monetary Fund 1979–1989**. IMF. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/history/2001/ch05.pdf>
- Buiter, Willem (2009), “The Unfortunate Uselessness of Most ‘State of the Art’ Academic Monetary Economics”, 6 March, **Vox.EU.org**.
- Chadha, Jagjit S. ve Sean Holly (2011), “New Instruments of Monetary Policy” **University of Kent School of Economics Discussion Papers** KDPE 1109, January.
- Cochrane, John H. (2009), “How did Paul Krugman get it so Wrong?” **Booth School, University of Chicago**, September 16. <http://faculty.chicagobooth.edu/john.cochrane/research/Papers/#news>
- Coenen, Günter vd. (2010), “Effects of Fiscal Stimulus in Structural Models”, **IMF Working Paper**, WP/10/73
- Coy, Peter (2009), “What Good Are Economists Anyway?” **Bloomberg Businessweek** April 16. http://www.businessweek.com/magazine/content/09_17/b4128026997269.htm

- DeLong, J. Bradford (2011), “Economics in Crisis” **Project Syndicate**, April 29. http://www.project-syndicate.org/about_us/who_we_are
- Ferguson, Charles (2010), “Larry Summers and the Subversion of Economics” **Chronicle of Higher Education**, October 3.
- Godley, Wynne (1999), “Money and Credit in a Keynesian Model of Income Determination”, **Cambridge Journal of Economics**, 23 (4), s. 393 - 411.
- Godley, Wynne ve Marc Lavoie (2007), Fiscal Policy in a Stock-Flow Consistent (SFC) Model. **Journal of Post Keynesian Economics** 30(1), s.79-100.
- Haltom, Renee Courtois ve Juan Carlos Hatchondo (2011), “How Might the Fed’s Large-Scale Asset Purchases Lower Long-Term Interest Rates?” **Economic Brief, The Federal Reserve Bank of Richmond**, EB11-01, January.
- IMF (2007, 2008), **World Economic Outlook**. October, April.
- IMF (2011), “Recent Experiences in Managing Capital Inflows—Cross-Cutting Themes and Possible Policy Framework” **Strategy, Policy, and Review Department**, February 14.
- Joyce, Michael, Ana Lasasoa, Ibrahim Stevens and Matthew Tong (2010), “The Financial Market Impact of Quantitative Easing”, **Bank of England Working Paper** No. 393, August
- Kaletsy, Anatole (2009), “Economists are the Forgotten Guilty Men” **The Times**, February 5.
- Knowledge@Wharton (2009) “Why Economists Failed to Predict the Financial Crisis?”, **Wharton School, University of Pennsylvania**, May 13.
<http://www.project-syndicate.org/commentary/shiller66/English>
<http://knowledge.wharton.upenn.edu/article.cfm;jsessionid=a830ee2a1f18c5f62020347bf11442669617?articleid=2234>
- Krugman, Paul (2009), “How Did Economists Get It So Wrong?” **The New York Times**, September 2. <http://www.nytimes.com/2009/09/06/magazine/06Economic-t.html?hp>
- Kumhof, Michael, Douglas Laxton, Dirk Muir, and Susanna Mursula (2010). “The Global Integrated Monetary and Fiscal Model (GIMF) –Theoretical Structure” **IMF Working Paper** 10/34. February.
- Laxton, Douglas, Peter Isard, Hamid Faruqee, Eswar Prasad, and Bart Turtelboom (1998), MULTIMOD Mark III: The Core Dynamic and Steady-State Models, **IMF Occasional Paper No.164**, May.
- Lenza, Michele, Huw Pill ve Lucrezia Reichlin (2010), “Monetary Policy in Exceptional Times”, **ECB Working Paper Series, No. 1253**, October.
- Levine, David (2009), “An Open Letter to Paul Krugman” September 18. **Huffington Post**. http://www.huffingtonpost.com/david-k-levine/an-open-letter-to-paul-kr_b_289768.html
- Lucas, Robert (2009), “In Defense of the Dismal Science” **The Economist**, August 6.
- Mishkin, Frederic S. (2007), “Housing and the Monetary Transmission Mechanism”, **Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Symposium on Housing, Housing Finance, Monetary Policy**, Jackson Hole. http://www.kc.frb.org/Publicat/Sympos/2007/PDF/Mishkin_0415.pdf
- OECD (1967), **Economic Outlook No. 1**. July. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO90_FLASHFILE_EO90
- OECD (1979), "The OECD international linkage model ", **OECD Economic Outlook Occasional Studies**. January.
- OECD (2007, 2008) **Economic Outlook**. June, December

- Ostry, Jonathan D., Atish Ghosh, Karl Habermeier, Marcos Chamon, Mahvash S. Qureshi, ve Dennis B.S. Reinhart (2010), "Capital Inflows: The Role of Controls," **IMF Staff Position Note 10/04**, IMF, February.
- Pierce, Andrew (2008) "The Queen Asks Why No One Saw the Credit Crunch Coming", **The Telegraph**, November 5.
- Rajan, Raghuram (2011), "Why Did Economists Not Spot the Crisis?", **Project Syndicate**, February 07. <http://www.project-syndicate.org/commentary/rajan14/English>
- Rajan, Raghuram (2005), "Has Financial Development Made the World Riskier? **Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Symposium on The Greenspan Era: Lessons for the Future. Jackson Hole.** <https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2005/pdf/Rajan2005.pdf>
- Richardson, Pete (1988), "The Structure and Simulation Properties of OECD's INTERLINK Model", **OECD Economic Studies No. 10**, Spring.
- Saint-Paul, Gilles (2009), "A "Modest" Intellectual Discipline", 19 September, **Vox.EU.org**.
- Saito, Yoshihiko (2010), "The Bank of Japan's Monetary Policy During the Global Financial Crisis" **SOAS Research on Money and Finance, Discussion Paper** No. 23, November.
- Shiller, Robert J. (2009), "Reinventing Economics", **Project Syndicate**, September 14. <http://www.project-syndicate.org/commentary/shiller66/English>
- Shiller, Robert J. (2010), "How Should the Financial Crisis Change How We Teach Economics?" **The Journal of Economic Education**, <http://dx.doi.org/10.1080/00220485.2010.510409>
- Uygur, Ercan (2006), "Ekonometrinin Gelişimi: İktisadın "Bilim" Olma Çabası", **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni** No. 2006/8, Mayıs.